

»DEN SINDETS STRIDIGHED «

Breve fra Carl Nielsen til Julius Lehmann

Ved Niels Martin Jensen

Blandt overkirurg Karl Lehmanns efterladte papirer fandtes for et par år siden en samling breve til faderen, sceneinstruktøren Julius Lehmann, fra Carl Nielsen. Det var overkirurg Lehmanns søn, fuldmægtig, cand.jur. Tyge Lehmann, der gjorde mig opmærksom på brevenes eksistens, og efter at have gennemlæst dem synes jeg, at disse ellers ukendte Carl Nielsen-breve indeholdt så meget til belysning af Carl Nielsens personlighed og af hans forhold til instruktøren af hans to operaer »Saul og David« og »Maskarade«, at de kunne fortjene at føjes til rækken af offentliggjorte Carl Nielsen-breve.

Ved velvillig imødekommenhed fra familien Lehmann er det derfor muligt at lade gengivelsen af disse breve indgå i rækken af hyldestartikler til den, der gennem sine menneskeligt og kunstnerisk nuancerede Carl Nielsen-skildringer har bidraget væsentligt til en udvidet forståelse for det på éngang sammensatte og helstøbte i Carl Nielsens sind og værk – »den Sindets Stridighed« som med Carl Nielsens egne ord også lyser ud af disse breve til Julius Lehmann.

Julius Lehmann stammede fra en gammel københavnsk kulturslægt; han var bror til psykologen Alfred Lehmann, og med en universitetseksamen i tysk som baggrund blev han tidligt indfanget af teatrets verden. Efter egne skuespilforsøg og en periode som anmelder ved Morgenbladet og Nationaltidende og efter i nogle år at have været knyttet først til Dagmar-teatret, derefter til Folketeatret, begyndte han i 1890'erne sin iscenesættelsesvirksomhed ved Det kgl. Teater, der med en kortvarig afbrydelse 1912-13 varede til 1922. Han var i denne lange periode teatrets ledende operainstruktør, og hans nære samarbejde og venskab med Carl Nielsen begyndte antagelig omkring hans iscenesættelse af »Saul og David« i 1902, ligesom han stod for indstuderingen af »Maskarade« fire år senere.

Også indenfor teatret færdedes Carl Nielsen og Julius Lehmann i de samme kredse. Gennem sit ægteskab med den ene af komponisten Emil Hart-

manns døtre, Agnete, blev Julius Lehmann svoger til Bodil Neergaard på godset »Fuglsang«, og »Fuglsang« blev gennem årene et gæstfrit tilholdssted både for familien Carl Nielsen og for Julius Lehmann.

Udover den faglige respekt, som Carl Nielsen nærede for Julius Lehmann som operainstruktør, fandt han også hos denne både kultur, dannelse og boglig ballast, – egenskaber som han beundrede, når de som her fandtes samlet i en personlighed, hvis menneskelige kvaliteter iøvrigt han kunne respektere. Det var en dannelse, som den i enestående grad åbne og modtagelige spillemands søn fra Fyn selv tilegnede sig i stadigt større omfang gennem sin livslange læselyst og sit videbegær; men det var også et dannelsesideal, som han gerne målte sig imod og som undertiden blev en prøvesten for bærekraften i hans egne tanker, når han uhildet, selvstændigt og helt personligt tog emner op »helt fra Grunden af« til prøvende og kritisk diskussion og vurdering, – som f.eks. i brevene til Julius Lehmann om det nationale særpræg i kunsten og operaen og om Goethe.

Om venskabet fortrolighed – dets både saglige og personlige engagement – bærer de her offentliggjorte breve tydeligt vidnesbyrd. Julius Lehmann var venen, som Carl Nielsen kunne åbne sig overfor, også i spørgsmål, som han helst holdt uden for den nærmeste familiekreds; og Julius Lehmann var også den dannede kulturpersonlighed og respekterede teatermand, som Carl Nielsen kunne drøfte kunst, musik og opera med: »– hvorfor Dævelen kommer jeg altid saadan i Snak med Dig«, skriver Carl Nielsen et sted, og ildsjælen, den arbejdende, søgende, stridende og også lidende, genfinder vi i fuldt mål i disse breve.

Athen den 21-4-1903

Kjære Lehmann!

Undskyld at jeg er nødsaget til at skrive paa ½ Ark Papir. Butikerne er i disse Dage lukkede: Græsk Paaske.

Jeg vilde blot spørge Dem om De har den omtalte Text¹ færdig; eller ifald De ikke har Lyst og Tid at tænke derpaa om De saa vil sende mig et Par Ord omgaaende da vi ikke bliver her saa længe og Posten er langsom.

En af de nærmeste Dage bliver jeg nemlig færdig med en større Orkesterkomposition² og da jeg nu alligevel er overfuld af Musik maa jeg strax have fat paa noget andet; især da Ideen med Søvn er helt modsat det jeg lige har skrevet, nemlig en Overture der skildrer Solen fra dens Opgang over de mørke Fjelde her i Østen indtil den knitrer og straalere i sin fuldeste Glans

ved Middag og endelig lidt efter lidt synker ned bag den skønne Ægina-Golf og de blaanende Bjerge i Vesten og Aftenen og Stilhed falder paa. – Og saa følger nu Sønnen! Lad mig for Guds Skyld faa den! Eller skriv nej; saa vil jeg selv prøve derpaa. – Nu tror jeg nok De kan se hvor vigtigt de[t] er for mig at faa fat der hvor jeg slipper en af Dagene.

Har De ikke modtaget Breve og Kort fra mig? Jeg har allerede saa bønligt anmodet Dem flere Gange; pin mig nu ikke længere, kjære Ven, men vis mig denne Tjeneste enten det ene eller det andet. Ganske vist. Verden bliver jo staaende uden; men for mig er det Verden, naar jeg arbejder.

Hvordan gaar det med Sigfried?³ Er De glad for den Musik? Hvorlænge kan man holde ud at have en stor blegfed Mare liggende ovenpaa sig; især når Kjønnet er højst tvivlsomt. Men nu! Husk paa hvad De har lovet mig og skriv nu endelig omgående saa er De min Ven. Mange Hilsner fra Deres

hengivne
Carl Nielsen

Poste restante Athen

Ny Toldbodgade 5^{III}
18-5-1904

Kjære Julius Lehmann!

Maa jeg saa besøge Dem engang med det første og blive Natten over hos Dem; saa kunne vi maaske se paa den tredie Akt af Operaen⁴ og lægge Begyndelsen til en Slagplan? Jeg havde haabet at træffe Dem paa Theatret idag, men det lykkedes mig ikke. Kommer De ikke ind paa Mandag, eller vil De maaske sende mig et Par Ord om jeg muligvis maa komme ud Mandag eller Tirsdag Eftermiddag? Christiansen talte om idag at De gjerne vilde have en Textbog. Den maa ligge et Sted paa Theatret til ingen Nytte da den er indleveret sammen med Partituret i sin Tid.

Der maa være dejligt i Deres store Skolehave nu! De kan sagtens, Godejer! Jeg er virkelig spændt paa at se hele Menagen og glæder mig til den lille Tur. Nu haaber jeg saa at se Dem paa Mandag eller høre fra Dem, indtil da de bedste Hilsner fra Deres

hengivne
Carl Nielsen

5-12-05

Kjære Julius Lehmann!

Naturligvis!! Jeg hører Dem tænke det og det er jeg meget kjed over. Jeg vilde saa gjerne at De skulde tænke venligt om mig og nu maa De jo dog kalde mig en rigtig --? Men jeg kan ikke godt tage med af den Grund, at min Kone for nogen Tid siden har faaet Brev fra Berlinermuseet at den Kopi af en græsk Figur som hun har solgt til Museet havde lidt Overlast ved Indflytningen saa det bliver nødvendigt at hun lejlighedsvis maa derned. Jeg havde rent glemt denne Sag og det vilde jo være rimeligt – om jeg tog mig Raad til Turen – saa at følges med hende og hun kan ikke naa at blive færdig til imorgen.

Maa jeg sige Dem at jeg var saa glad ved Deres Venlighed imod mig som jeg ikke længe har været og jeg tror at vi ville blive virkelig gode Venner som jeg syntes saa sikkert vi var før. Vær nu ikke vred paa mig at jeg maa bryde mit Ord; De er [et] af de Mennesker hvis Agtelse og Sympathi jeg sætter saa umaadelig Pris paa. Gid jeg maatte fortjene den; men nu synes De det neppe. Rigtig god Rejse, kjære Lehmann, og endnu engang beder jeg Dem ikke foragte mig, og sender Dem mine bedste Hilsner.

Deres hengivne
Carl Nielsen

Kjøbenhavn den 21-6-07

Kjære Ven!

Tak for dit Kort! Jeg har haft min Kone med paa Kullen en lille Tid og vi kom hjem iaftes. Det er svært for hende at vinde Kræfterne tilbage, navnlig for Benenes Vedkommende; men ellers gaar det dog fremad i det hele taget. Jeg skal hilse Dig og takke for venlig Tilspørgsel.

Der sker ikke det ringeste her, og af Theaterfolk har jeg ingen set eller talt med; Du bryder Dig vist heller ikke meget om Slidder Sladder, Du som sidder i al din Herlighed dernede. – Einar Chr.⁵ havde allerede lovet Rung »Thamyris«,⁶ saa der bliver desværre intet af vort Samarbejde. Det er jeg noget kjed af; men det kan jo ikke nytte.

Jeg glæder mig ogsaa til vor Tur,⁷ kan Du tro. Men nu er der en Ting jeg [vil] spørge Dig om. Wilh. Andersen har ytret Lyst til at komme med os. Jeg fortalte ham forleden om Turen og han blev meget begejstret for den hele

Vandring. Hvad siger Du dertil? Nu har jeg ikke set ham i temmelig lang Tid og véd ikke om han endnu har Lyst, eller han maaske har taget anden Bestemmelse. Men hvad mener Du?

Hvorlænge er det Du bliver i Taormina? Du maa love mig at vi hele Tiden har Forbindelse med hinanden, saaledes at jeg ogsaa under Din Rejse gennem Italien til Florenz kan sende Kort til poste restante o.s.v.

Det regner her hver evigste Dag, Folk tager atter ind fra Landet og det blæser ofte saa koldt som paa en Novemberdag. Du har naturligvis godt Vejr, som Du plejer; men Du fortjener det ogsaa, for Dine Rejser er saa virkelig gjennemtænkte og Du navigerer jo mellem Skyerne som en gammel Skipper mellem Klipper. – Nu nok for idag. Send mig atter et Kort og allerhelst en lille Fortælling om hvad Du har set. Maa jeg bede Dig hilse Hr. og Fru Wittrup fra mig?

Mange Hilsner fra din hengivne
Carl N.

4-7-07

Kjære J. L.

I min Vaande gik jeg forleden Dag ud til Axel og Sophie.⁸ Jeg har hele Tiden syntes mindre om at blive selvtredie paa Turen. De vilde ogsaa nok været med og skulde saa sige Besked idag; nu synes de imidlertid ikke de kan faa Raad og der er ikke noget at sige til det. W.A.⁹ havde tidligt i Foraaret foreslaaet mig en Tur til Värmeland men jeg maatte sige nej. Nu spurgte han om jeg vilde med til Holland og da jeg fortalte ham vor Aftale bad han om han maatte være med; saaledes er det kommen og hvad skulde jeg sige andet end at jeg vilde skrive til Dig derom? Men jeg tror ogsaa nok det skal gaa, han har faaet mere Ro og mindre Vigtighed over sig; den sidste har nu altid været mere tilsyneladende end virkelig. Til Florenz vil jeg nu alene og det har jeg sagt uden al Fortrydelse; men som sagt er det muligt at jeg først kan være der den 22de (ikke senere) dette har jeg endnu ikke kunnet faa helt afgjort idag. Men vi beregnede saavidt jeg husker Florenz til 5 Dage, naar vi nu kniber en Dag der og en Dag fra selve Fodturen – som vi beregnede ret bredt ogsaa – saa kan det vel gaa.

Men altsaa kommer jeg ikke paa nogen Maade senere end den 22de, *det er sikkert.* –

Hvornaar og hvor skal vi saa lade W.A. møde for at han kan faa Fodturen med? Send mig et Ord herom. Naar vi naar München rejser han nok hjem da Forestillingerne ingen Interesse kan have for ham.

Nærmere mundtligt om hvorfor jeg gjerne vilde have denne mulige to Dages Udsættelse.

Skulde jeg nu alligevel kunne komme til den 20de saa skriver jeg enten til Rom eller Siena poste restante; hør ihvertfald derhen efter Breve. Undskyld dette sjuskede Brev, jeg vilde gjerne have det med Aftentøget idag den 4de saa jeg er sikker paa det naar Dig. Min Kone har i de sidste 14 Dage arbejdet på Falster hos Tesdorpf Ourupgaard, en Statuette af Datteren tilhest derfor ingen Hilsen fra hende men fra Din

Carl N.

13-9-07

Kjære Julius Lehmann!

Du troede vist jeg vilde skamsnyde Dig for Dine gode Penge! Tak for sidst. Jeg tænker saa tit paa vor dejlige Tur! Du havde paa Vejen til Kjøbenhavn allerede en Følelse af Ubehag ved at *skulle hjem*; nu er den Fornemmelse maaske gaaet over hos Dig. Men nu har jeg den i stærkeste Grad ved at *være her*. Ak, kunde man dog sidde inde under en Busk et ensomt Sted, fjernt fra alt Stræb og Vrøvl og Hastværk til alle Sider. Men rolig, rolig! Ikke skabe sig! Ikke bæve i Mundvigerne som et følsomt Pigebarn; men stram Læberne og hold Mund. Altsaa: 30 Kr. indlagt, som jeg beder den Herre meget undskylde kommer saa sent. Jeg vilde meget gjerne snart se Dig og jeg kommer over paa Theatret imorgen, maaske jeg saa kan faa Lov at hilse paa Dig. Min Kone tog iforgaars til Skodsborg Sanatorium, men har det dog nogenlunde.

Mange Hilsner fra Din
hengivne
Carl N.

19-12-07

Kjære Ven!

Jeg *kan* alligevel ikke stryge Madrigalen i 3die Akt; den og »Hanedansen« er de to eneste organiske *Musikkkkker*-Stykker,¹⁰ lad saa ogsaa Paablikum kjede sig et Øjeblik. Men kunde Du ikke lave det saaledes at de kommer frem og nejer, staar ret op og ned og synger og nejer igjen naar de gaar og saaledes bekjender Kulør: at det er et lille Musiknummer som afleveres.

Din Flab, at Du ikke har været og se til mig. Din væmmelige Flab!

Mange Hilsner fra Din
Carl N.

Skodsborg den 1-1-08

Kjære Ven!

Tusind Tak for Dit Kort. Jeg blev virkelig for en Gangs Skyld noget greben og rørt, og jeg vil sige Dig, at jeg gjengjælder, hvad Du udtaler i dine gode Linier i fuldeste Maal. Du overrasker ofte paa en højst behagelig Maade. Sagen er at Du – at – kort sagt: Du er ikke altid lige let at faa fat paa. – Jeg tænker tit paa den Mulighed at vi fem – Du ved nok hvem – allerede inden længe skulde komme ud sammen. Tænk paa nogle passende Ture! Men nu haaber jeg, vi snart kan faa en rigtig lang, hyggelig Aften sammen; det gaar med mit Ben som jeg kan ønske, men langsomt er det.

Endnu engang Tak for Dine gode Ønsker og Hilsen og glædeligt Nytaar!

Din hengivne
Carl N.

21-III-08

Kjære Ven!

Maatte holde Sengen til Kl 12, har ikke truffet F. P.¹¹ Da jeg kom hjem laa der Anmodning om at komme til Greven mellem Kl 3-4, men det var for sent, og jeg maa derfor afvente en anden Tilsigelse som jeg ikke kan afslaa at efterkomme da jeg jo paa en Maade for nærværende er i Theatrets Tjeneste.¹² Men der er jo hele 10 Dage at løbe paa endnu inden den 1ste April.

Hilsen i Hast
Din hengivne
Carl N.

Berlin
17-6-08

Kjære Ven!

Iaftes spiste min Kone og jeg i den samme Kneipe hvor Du og jeg sad hin Aften. Jeg tænkte at sende Dig et Ansicht u.s.w. men jeg mener dog at et

Stykke Papir alligevel er bedre. – Hvordan mon det gaar Dig og mon Du og Oluf H.¹³ saa har været i Paris?

Det har været en ganske interessant lille Tid for mig her. Gjennem min Kone (Hilsener fra hende!) er jeg kommen i Berøring med en Del bekendte og berømte Personer og har været Gjæst hos flere af dem. Det er hovedsagelig Mennesker som ogsaa er kommen i Berøring med Mendelssohns¹⁴ eller med Musæumsfolk. – Jeg tror, at der for Tiden i de højst kultiverede Krese i Tyskland er stor Interesse for os Nordlændere. Den berømte Diels¹⁵ og den ligesaa ansete Willamowitz von Müllendorf¹⁶ siger, at vi i Danmark har ligesaa mange udmærkede Folk (Videnskabsmænd) som i hele Tyskland og Diels sagde: »Ja, nu har vi i sinde at strække Hænderne ud efter de danske Videnskabsmænd og trække dem til os.« Han nævnte flere Navne og jeg skammede mig over at nogle af dem hørte jeg for første Gang. Der er nu slet ingen Tvivl om at vi ogsaa i andre Henseender staar foran Tyskerne. Jeg var f: Expl iaftes i den »Komiske Opera« og hørte »Tiefland«¹⁷ som man siger kan datere sin Succes herfra (den er opført først anderswo men faldt) og jeg er i den Grad himmelfalden at jeg pludselig ikke forstår et Muk af hele Verdensordenen, eller, skal vi sige, Kunstordenen i et Verdenscentre. Du ved hvor højt jeg sætter d'Albert som Klaverspiller og Musiker – og jeg fandt ogsaa i »Kain«¹⁸ nogle Bestræbelser henimod en personlig Udtryksmaade – men denne Musik er dum, smagløs og ganske blottet for Stil. Det landligt-idyliske Element er sødt fransk Konditor- [...?]¹⁹ og alt hvad der hedder »leidenschaftlich«[?] eller »dramatisk« er naturligvis snydt ud af den store Richards Zaubernase. Nu maa Du vide, at paa Scenen spillede og sang man ganske dillettantisk og bortset fra en udmærket Dekoration i Forspillet var Iscenesættelsen meget tarvelig. I første Akt skete der det *lille* Uheld at Tenoren, Hr. [...?], Sopranen, Frk. Schrøter, og Orkestret kom i den Grad fra hinanden at Dirigenten, en ung Mand der hedder Egisto Tango, maatte slaa af. Saa blev der snakket og forhandlet om hvor de skulde begynde; saa begyndes der igjen fra det og det Sted men lige galt var det. Endelig efter højrøstet Samtale mellem Sangerne, Dirigenten og Orkestermedlemmerne hvoraf nogle i deres Iver raabte ret højt, begyndes der paany og saa hang de da nogenlunde sammen. – Orkestret er slet, meget slet, og jeg undrer mig over at man end ikke i en By som Berlin sørger for at dæmpe af saa man hører Sangerne. Spiller vi hjemme en halv Gang for stærkt saa er det her ti Gang[e] for larmende. – Ach, Gott! Jeg var noget grædefærdig[?] af flere Grunde – efter denne miserable Forestilling. Jeg har ikke mere Papir. Hold Kæft, hav det godt og lad os være enige om at holde sammen og gjøre god Kunst derhjemme. Mange Hilsner

Undskyld min rædsomme Skrift.

Din
Carl Nielsen

Vodrofsvej 53

23-III-09

Kjære Julius Lehmann!

Efter at have talt med Dig igaar gik der mange Tanker gennem mit Hoved. Jeg har ligget i Sengen idag ellers var jeg kommet op til Dig igjen for at forsøge at klare mig eller rettere forklare Dig. Jeg har altsaa haft Ro til at tænke over vort hele Operavæsen; gid jeg nu kunde bibringe Dig nogle af mine Tanker saaledes at det blev ordentligt og i Sammenhæng. Men gjør det vel noget at det bliver Brokkevis? Naar man ligger og befinder sig inderlig slet, vender man sig snart om paa den ene, snart paa den anden Side og man kunde næsten ønske man havde flere for Afvekslingens Skyld; saadan bliver dette Brev ogsaa. Altsaa: Jeg husker Du gjorde en Bemærkning om at Dr. phil. M.s.²⁰ Smag og Interesse for Opera og Musik var rent tilfældig, og at han foretrak saadanne Operaer fra Paris »som man hører efter en bedre Middag« og tilfældigvis ikke kjeder sig altfor meget over. – Forholder det sig nu saaledes, saa er der virkelig al Grund for os andre til at tænke alvorligt over Sagen og saa maa vi begynde vor Tænkning helt fra Grunden af. Vi maa da spørge os selv. Hvorfor skal der overhovedet dyrkes Aandskultur her i Landet? Hvad Nytte er det til? Og navnlig maa man spørge *hvorhen skal det føre?* Hvad er Ideen – den bærende – i al vor Stræben og Arbejde? Hvorfor maler vore Malere? Er det udelukkende for at leve? Det er en daarlig Levevej! Hvorfor laver den kgl: Porcelainsfabrik skjønne kostbare Sager som ikke betaler sig? Hvorfor kunde vi ikke ligesaagodt faa alt det indført, saa der kun for os blev den materielle Side af Livet at arbejde paa: Smør, Flæsk og Fedevarer? Hvad skal det til, at vi laver Bøger, Kunst, Musik og Kunstindustri? Der maa dog være en Idé deri; en Tanke om at vi vil lave det paa en noget anden Maade, saaledes at det tilfredsstillende er – ja, hvad? – vor Tanke og Følelse. Men hvad er nu det? Det er jo dumt! Naar vi kan faa Tingene fix og færdig leveret til en, ovenikjøbet, billigere Pris, hvorfor dog saa bryde sig om hvorfra den skriver sig. Det hele ser ganske vildledende og næsten helt forrykt ud. Selvfølgelig! Vi ved hverken ud eller ind paa det Punkt, men Tanker og Ideer maa staa deres Prøve, saa klarer det sig. – Men nu tilbage. Hvorfor laver vi Opera? Det kan jo ikke være for at tjene Penge. De kommer jo ingen Direktør eller Aktieselskab tilgode og Staten har i bedste Fald ingensomhelst Interesse i et eventuelt Overskud, som blot gaar tilbage for atter at sive ud. Men der maa dog være en Mening i dette. Hvorfor Satan bygger vi Kristiansborg Slot op? Der maa være en Mening med saadan noget. Er den oprindelige, simple \circ : enkle Del af Tanken gaaet tabt? Kan man bruge et Ord, f. Expl: Ære saalænge til det

ikke har mere Betydning en[d] den uvilkaarlige Bevægelse hvormed man tørrer sig om Munden med sin Serviet? – Kan Begreberne saaledes forviskes at man synes at høre og se Ting som forlængst er forsvundne. Hvor er det bærende Princip i vor Kunst og vort Arbejde? Jo, det kan ikke være andet end det nationale. Vi skal ikke lave de andres efter, vi skal gjøre noget selv og blive ved i det uendelige lige til vi styrter. Vi skal blive ved at sige nej, nej, nej, og kun ja naar det understøttes af et Værk eller en Handling. – Men det er et skrækkeligt Hul vi lever i og naar Du igaar sagde at vor »ærede« Presse vilde falde over mig ifald »Saul og David« kom op ad Aare saa er der ikke noget i og for sig sørgeligt for mig deri, men det er trist at gode, fine højtbegavede Mennesker kan tillægge det en Betydning. Ifald vi ængstes over Sligt saa er vi uvægerligt færdige. – Jeg husker at Du Dagen efter Albertiskandalen sagde, at Du var ikke bange for at gaa i Fængsel for en Majestætsfor nærmelsessag om det skulde være. Jeg syntes ikke Du havde ret i Din øjeblikkelige Harme, men i den Følelse der gennemglødede Dig havde Du min inderligste Sympathi og *fik* Ret hos mig. Hvorfor vil Du ikke være med til at trodse Rakket nu. Ak, kjære Ven! Hvad synes Du om Livet? Er det morsomt? Engang imellem kan det være det; men kun naar der er Liv og Bevægelse selv om man river en Kno tilblods eller faar en Torn i Foden. – Nye Arbejder! Javel. Jeg har ikke isinde at lægge mig fedt og godt tilrette; fjø for den! Nu vil jeg dog engang holde op, men tænk nu selv; Du gjør det bedre end jeg og det vil ikke sige saa – – hov! Selvros skal stinke saa nederdrægtigt.

Hilsen fra Din
Carl Nielsen

15 – 5 – 09

Kjære Ven!

Jeg rejser iaften Kl 12 til Aarhus, men med den største Modvillie. Jeg beder Dig, ifald det ikke strider mod Din Mening, at dække mig; thi jeg ved, at onde Tunger nu atter vil begynde. Frk: Ida Møller²¹ sagde forleden Dag ved Prøven i Prøvesalen til mig: »Ja vi tager vel en hel Del om ved Prøven paa Lørdag«, hvortil jeg svarede, at det vilde jeg netop gjerne for selv at føle mig sikker.

Tak for Din Menneskesjæl! Tænk venlig paa mig, jeg taler ikke med nogle af mine Egne om hvad jeg lider.²²

De bedste Hilsner fra Din
Carl N.

Ihast

11-2-11

Kjære Ven!

Jeg har bedt Sofie²³ Olrik laane mig Din Afhandling om Göethe.²³ Nu har jeg læst Indledningen og faaet Lyst til at snakke med ind imellem. Det er sikkert rigtigt at hans Venskabsforhold var som Du skriver. Men kan det nu virkelig stemples som Egoisme saadan som dette Ord almindeligvis forstaas? Vi mangler et Begreb her? Alt hvad vi foretager os, alt hvad vi slutter os til maa dog have Interesse for os maa vække Lyst og Liv og Tilslutning. Jeg er sikker paa at *kun* naar disse Momenter er helt og ægte tilstede kan det blive til god Kunst. Jeg mener: Ifald det er en forud lagt Plan at udspejle et andet Menneske i en bestemt kunstnerisk Hensigt, saa vil dette Menneske instinktmæssig føle Kulde, ikke lukke sig op, ikke give sig trygt hen i sin egen Natur og altsaa ikke kunne yde noget til den anden Part. Det vilde fra Göethes Side have været et grænseløst, hjerteløst og for ham selv uudholdeligt Forhold om han skulde have anvendt saa megen Energi paa et saadant gennemført Komediespil. – Det kan ikke kaldes Egoisme og Udsugning hvad vi ved om hans Kærligheds og Venskabsforhold, synes mig. Jeg tror at hans Følelser har været fuldkommen ægte. Det er helt rørende at Verdens klogeste Mand hele Tiden trænger til Mennesker og føler, som Du siger, en »stærk Trang til Fortrolighed«[.] Han har givet mere end han har faaet eller taget; men Forholdet har sikkert været saaledes: Göethe kommer ud i Verden med en Modtagelighed uden Grænser. Han er som en glad, haabefuld, sund og livslysten Dreng der spiller Øjnene op i denne Verden. Han ser at en har Favnen fuld af Koraller og Ædelstene, en anden af skønne Frugter; en tredie har maaske nogle sjeldne Fugle og Dyr. Hans Øjne lyser hans Hjerte svulmer, han har selv saa morsomme Ting som De andre ikke kender. Lad os bytte! Han giver en Silkevest for et lille Stykke Bjærgkrystal, alle sine Lommepege for en død Skildpadde, løber hjem og henter sit Dukketeater og saa meget Legetøj han kan slæbe og tilbyder sig for sine smukke Sager Ting som i sig selv ingen Værdi har, men for ham den sjælelige, at det er første Gang han ser dem. Jeg tror han har givet mere end han har faaet. Men han kunde »verwertet« hvad han vandt, hvorimod de andre stod der og ikke anede hvad de skulde stille op med alt, hvad han havde givet dem. Men det kan man dog ikke bebrejde ham. Der er mange Ting jeg ikke forstaar i hans underlige Natur; men jeg tror ikke man skal anlægge nogen Slags Moral ved Bedømmelsen. Jeg synes Moral er noget besynderligt noget. Den virker ofte paa mig som gamle Penge ∴ Mark og Skilling, og et er dog sikkert: at den er betinget af ydre Forhold i Tid og Sted. Nu vil jeg læse videre i Din Afhandling og derpaa atter snakke med.

Din
Carl Nielsen

12-II-11

Kære Julius Lehmann,

Nu har jeg da læst Din Afhandling om Goethe. Jeg maa sige Dig Tak for hvad jeg har lært deraf. Herman Grimms, Lewes og P. Hansens »Göether« har jeg læst,²⁴ men Din Afhandling behandler de Punkter hvorpaa Du tager Sigt mere energisk og indgaaende. Det er som at studere Special-Landkort efter at have beskæftiget sig med de store Oversigts-Vægtkort. Jeg vil lige have Lov at nævne hvad der var mig nyt, nemlig: 1) Hans Forhold til den ældre tyske Literatur og hans Svingen fra og til paa dette Punkt, 2) Kilderne til Faust og hvorledes Sagnet tager Fart, 3) Den evindelige Paavirkning han bestandig er undergivet, ja, altsaa – hvad der er mig helt nyt – ligefrem tilstræber, 4) Behandlingen af Reinicke Fuchs og 5) hans Shakespeare-Paroxysme under Arbejdet med »Götz«.

Er der ikke en Bearbejdelse hos Goethe der hedder »Gottfried von Berlichingen«? Der er et morsomt Træk i Din Afhandling, som paa Læseren gjør en stor Virkning og giver symfonisk Sammenhæng. Det er da han opholder sig i Weymar og Revolutionen nærmer sig men han ikke vil have dermed at skaffe. Der staar: »Han griber til sit gamle Middel: ved at skildre Begivenhederne vil han tilintetgøre deres Indvirkning paa ham«. Men det er jo vanskeligt at kontrollere; det virker imidlertid overbevisende fordi Du i Indledningen har gjort den Side af hans Væsen til Gjenstand for Betragtning.

Du maa engang lære mig »Knittelvers« og »Niebelungen-Strofen«.

Ja, »Fausts« Komposition er vel ikke god. Men hvad gjør det? Har vi ikke gennem bl.a. Henrik Ibsen faaet indbanket i vore Hjerner en hel Del Krav til Komposition som vi anvender – hvad jo er naturligt naar vi er opdragne hertil[?] og optagne deraf – paa andre Fremtoninger. Modsigelser er der jo ogsaa, men hvad: hvordan er Livet og Verden. Hvordan var det med Wilhelm Meister? Schiller havde ingen Sans for det Værk, fordi der ingen Plan var i det. Men det er jo netop Livets Tilfældighed der er saa betagende i den Roman. Jeg er vist et Fjols til at forstaa mig paa »dramatisk« Sammenhæng, Udvikling o.s.v.

Jeg vilde blot sige Tak for den store Glæde jeg har haft af Din Afhandling.

I al Overfladiskhed
Din hengivne
Carl N.

19-6-11

Kære Ven!

Uheld paa Uheld! Jeg skulde møde hos Mantzius efter min Prøve idag, da han vilde tale om Repertoiret for næste Saison. Imidlertid blev det alligevel ikke til noget. Jeg er ikke spændt paa den Samtale men lidt nysgjerrig. Fr. Rung²⁵ er nemlig pludselig bleven overstrømmende venlig imod mig i sit Væsen og igaar sagde han til mig at han havde foreslaaet Mantzius at tage »Saul og David« op til næste Saison!!²⁶ Mantzius havde svaret, at det kunde ikke gaa an, thi det kunde let faa Udseende af, at jeg som Kapelmester kun sørgede for mine egne Værker!!! (Karl Mantzius!) Jeg er saa taknemmelig fordi man tager sig af min Beskedenhed og min Taktfølelse. For et halvt Aar siden spurgte han mig hvornaar »S. og D.« gik første Gang, for kort Tid siden spurgte jeg ham, hvornaar den kunde komme op igjen. Men kan Du begribe, hvorfor Rung anbefaler at tage den op igjen? Derfor er jeg nysgjerrig efter den Samtale imorgen. Ach, Du lieber Gott! hvor det hele dog er grinagtigt! Jeg elsker Kontrapunkt naar jeg ikke kan faa en glimrende enstemmig Melodi, det mest indfiltrede Væv naar jeg ikke kan se Mønstrer alligevel, den mest forvirrede Snak, naar man ikke kan give den klare Tanke. Du kan forstaa at dette Spørgsmaal er mig af ringe Vigtighed. Tidspunktet er jo ligegyldigt. Har en Ting en Værdi, saa kan man grave den dybt ned i Jorden; en skønne Dag kommer den frem. Er det en Naturlov eller hvad? Jeg tror imidlertid paa den med en Styrke som er ganske ukuelig. Narren i »Liden Kirsten«,²⁷ Hr. Boe, er meget net, men spæd og glat som en Sild i sin Vivacitet.

Det var Operaeksamen igaar. Mantzius dirigerede med en meget elegant Taktstok, som sikkert var ny og derfor ikke altid parerede Ordre. Ellers gik alt net og dygtigt. Jeg kommer mere og mere ind i den Tanke, at Kunst skal være langelig, udløsende, rund, sød, varm og levende. Det voldsomme altid rundt, det onde varmt, det glade sødt, det afrevne langeligt, det oprivende inderligt, det vilde frodigt, det dæmoniske erotisk, det ildfulde dunkelt. Her var alting som i et haardhændet tegnet Alfabet, hvor hvert Bogstav var ledsaget af et Billede: A: Abekat B: Bjørn C: Cæsar, D: Djævel S: Skarpretter K. Kjærlighed H. Had. – Men hvorfor Dævelen kommer jeg altid saadan i Snak med Dig. Hold Kæft, skrub af. Jeg kan altsaa heller ikke komme imorgen.

Mange Hilsener

Din

Carl N.

Jeg glæder mig saadan nu til Turen til Norge.²⁸

Hør, vær rar og lad mig faa de 3 Satser af Symfonien²⁹ omgaaende. Jeg skal have det omarbejdet i en Fart.

29-3-12

Kære Julius Lehmann!

Du kan ikke undre Dig over at jeg er skuffet og bedrøvet.³⁰

Jeg haabede og troede at Frk: Agnes Lunn³¹ havde forløbet sig overfor Dig, men da hun er en saa paalidelig Karakter og aldrig nogensinde tidligere har givet mig Grund til at tvivle om hendes Ord eller Hukommelse er dette Haab bristet for mig. Du maa og skal forklare mig hvad der kan undskyldte Dig; jeg har ikke Raad til at miste Dig. Har Du? Det skulde gjøre mig ondt.

Hilsen fra Din

Carl N.

6-12-17

Kære Julius Lehmann!

Du ved ikke hvor glad jeg blev for Dit Brev. Jeg kan kun sige Dig, at mit Venskab for Dig aldrig kan høre op og jeg kan godt sige hvorfor; jeg er ganske klar over det i denne Tid, hvor jeg ligesom gør mit kunstneriske Bo op: Det er fordi der er noget i Din Person – (rent bortset fra Dine mange Evner) – noget som jeg kan forstaa og som jeg ligefrem føler mig i Slægtskab med. Det er Sammenhængen og Tilforladeligheden i alle Dine Tanker, naar Du arbejder og virker og udretter hvad Du gjør. Saaledes er ogsaa min Natur i Bunden – jeg ved det bestemt, for jeg tænker saa ofte paa Dig, naar jeg tager mig sammen – men der er saa meget der virker forstyrrende i mit Sind; som om det ikke er overkommeligt for mig altsammen og jeg derfor aandelig talt ligesom kommer til at smide med Tingene. Jeg ved det saa godt og jeg trænger saa ofte til at tale derom, men kommer ikke til og saadan gaar det videre. Hjælper Naturen sig selv? Jeg vil haabe det, for isaafald bliver jeg engang en virkelig afrundet Mand med en værdig og køn Afslutning paa mine gamle Dage. Foreløbigt ser alting saa tykt og taaget ud for mig; Du forstaaer det jo nok efter vor sidste Samtale, som har undret mig saa meget. Jeg mener: at jeg talte saaledes med Dig viser mig at jeg maa holde meget af Dig; ellers tænker man jo ikke over den Slags Ting. Men hvis det betyder Venskab at tænke ofte paa et andet Menneske, saa er Du min meget gode Ven. – Jeg sender Dig her et lille Klaverværk, som er ret nyt og som er en Kusine til de Variationer, Du hørte forleden Aften.³² – Nu mange Hilsener fra Din hengivne Ven

Carl Nielsen.

2-1-18

Kære Julius Lehmann!

Glædeligt Nytaar ønsker jeg Dig af ganske Hjerte! Og saa vil jeg sige Dig Tak fordi Du har gengældt – paa den rigeste Maade – min personlige Fortrolighed til Dig. Jeg forstaar Dig saa godt, men jeg kan ikke give Dig Ret i Dit Syn paa Dig selv og det er jo en Trøst for mig. Det hænger jeg mig fast i: at vi Mennesker som saa gerne vil noget højere ikke er istand til at overse os selv og vore Evner og Egenskaber. Ellers kunde det ikke gaa mere, ihvertfald ikke for mig. Der er nu to Slags Mennesker som til alle Tider staar klart i Tegningen. Den ene Art er fra Naturens Haand udstyret med lykkelig Aabenhed, Kraft, Godhed, Bredde, Selvglæde og en Del Naivitet, for ikke just at sige Dumhed. Det er altsammen meget godt til sit Brug, nemlig: til at udrette noget i Verden eller komme frem; men nogen dybere Interesse kan vi dog ikke afvinde denne Type. Derimod den anden, der evigt kruses, strides, syder fra neden, finder ingen Ro, ingen Bane, men dog skrider fremad, ofte paa Trods af sig selv og tilsyneladende imod den ligefremme Natur. Men kun tilsyneladende, thi Bevægelsen et eller andet Sted hen er jo uimodstaaelig, og vi maa jo flytte os hele Tiden og det gør vi, om ikke paa anden Maade, saa instinktivt. Men saadanne Mennesker som Du [og] jeg vi lider jo alligevel meget under den Sindets Stridighed der først gennem en Pine eller Selvpinsel kan bore et Kighul indtil Erkendelsen af det de andre kalder Lykke. – Jeg har aldrig været fuldkommen lykkelig et Øjeblik. Dette er paa ingen mulig Maade nogen Anklage mod noget Menneske. Jeg siger endogsaa: det er skammeligt, at jeg kan sige det, og det forværrer jo ogsaa kun mit Syn paa mig selv; men saaledes er det. Og hvad har jeg gjort for andre Mennesker? Se, her er Du langt bedre stillet overfor Dig selv. Sig ikke at jeg maaske kan have glædet Mennesker med enkelte Arbejder. Det betyder intet, intet i denne Forbindelse. Og det har Du jo ogsaa – jeg mener – glædet Mennesker med Dit Arbejde. Den *menneskelige* Indsats er – tror jeg – det eneste der danner Mennesker. Jeg har set at Du kan tænke paa andre og glæde andre. Det misunder jeg Dig. Jeg har ogsaa set at Du kan være fuldkommen umedgørlig hvis Du gaar i Baglaas, men træffer Du i den Tilstand paa det dumme eller den ordinære Paatrængenhed, virker det jo bare godt. – Men hør, nu maa jeg holde med alt dette!

Johannes Nielsen³³ bad mig tale med Dig ang: »Maskarade«. ³⁴ Hvad mener Du? Tenna Frederiksen? Ifald hun ikke vil, er der saa en Datter af Mathilde Nielsen, som han sagde, jeg skulde spørge Dig om? Kender Du hende? J.N. mente, at ifald jeg selv kunde tage mig af den musikalske Indstudering kunde Sagen fremmes. Det lovede jeg; det kan jeg nok ind-

rette mig efter, netop nu ved Nytaarstid. – Men jeg maa vel hellere prøve paa at træffe Dig. –

Indtil da, de bedste Hilsener fra Din
hengivne Ven
Carl Nielsen.

12-II-19

Kære Ven!

Tak for Dine Ord som trøster mig i Nøden. Du maa vide at Musikken til »Aladdin«³⁵ bliver fuldkommen umulig fordi Orkestret staar indelukket bag Scenen. Den lyder som i en Sæk fra det fjerne, 6 a 8 Numre er allerede strøget, ingen Forbindelse med Orkester og Recitation paa Grund af Afstanden (Forbindelsen sker ved Lysblink)[.] Dirigenten kan intet udrette, da han intet kan høre af hvad der siges paa Scenen, han er derfor lovlig undskyldt. Forestillingen bliver pragtfuld at se, men som Kunstudøvelse en Skandale af Rang. – Maaske kan denne Cirkusfilm engang for alle vise os Mekanikkens Fallit; saa har den maaske haft en Mission alligevel. Det er ganske ligemeget hvad og hvorledes Skuespillerne taler og spiller; de arme Mennesker!

Nu skal Du blot se!

Jeg har tænkt mange Gange paa Dig i disse Dage og var det ikke fordi Theatret havde givet saa mange Penge ud til denne vanvittige Forestilling tog jeg naturligvis min Musik tilbage. Alt hvad jeg har tænkt, følt, anet eller søgt at udtrykke er fuldkommen raseret. – Jeg har været dum som en Torsk at jeg lod mig overtale til dette og med disse Ord vil jeg slutte for idag. –

Hilsen fra Din
Carl N.

Damgaard 15-8-22

Kære Ven!

Jeg har lige faaet Brev fra Søs³⁶ – havde skrevet til *hende* inden jeg fik *hendes* og derfor ikke svaret paa *hendes* (sikken et Sprog i stor Hast!) Men da hun nu – tal med hende derom – har aabnet Ballet og fortalt at Du og Johan P.³⁷ har set noget af Manuskriptet til Børge-J.s Digte,³⁸ saa kan jeg ikke dy mig, men maa i største Vildelse betro Dig at jeg har faaet dem for 8

Dage siden i Aftryk og er fuldkommen henrykt. Det er noget af det mest udprægede der er fremkommen paa dansk i lange Tider. Ifald jeg var Literaturnmelder vilde jeg anbefale alle Mennesker til at købe og læse disse fuldkomment oprigtige Digte. Jeg vilde motivere det ved, at naar vi lever i en Tid hvor de fleste Mennesker kan skrive rigtig godt for sig, hvor der findes en stor Mængde respektable Digttere om hvem man ikke bestemt kan sige om de er store eller smaa Talenter, da Form og alt det er i Orden – kort sagt – naar man ikke længere kan skelne mellem det udmærkede og det næstbedste eller 3^{die} bedste og derfor det hele staar i en vis mellemgraa Farve, saa er det af en eminent Betydning naar der fremkommer noget fra en af vore kendte Forf: som i udpræget Grad vækker vor elementære Sans for Forskellen mellem Sort og Hvidt. Det har B.J. gjort. Hans Digte er saa dristige og vanvittige slette at de kommer helt over paa »Jenseits« af ondt og godt at de bliver helt fortræffelige derved at de atter skiller Vandene og lærer os at der er Forskel paa Tingene i Verden. Hvilken Fortjeneste! Jeg gaar med Digtene i min Jakkelomme og Telmanyi og jeg har haft dem bestandig til Oplivelse. Vi har vredet os i henrykt Taknemmelighed og jeg forsikrer Dig at jeg næsten kunde kryste B.J. i min Favn og sige ham en *oprigtig* Tak for det herlige Møg han har Naivitet nok til at servere. Det er vanvittig komisk!

Jeg føler mig slet ikke ond eller som daarlig Person fordi jeg sidder her og bagtaler Mandens Digte, som han har været saa venlig at sende. Det er underligt, men det er vel fordi han faktisk har skaffet mig en stor og – jeg mener hvad jeg siger – *sand* Glæde. Det er af den Art som naar et lille Barn i et net men kedsommeligt Selskab kommer til at sige de frygteligste uartige Ord. Man springer højt op i Luften og kaster sig derefter ned paa Gulvtæppet og vrider sig af Grin og Glæde.

Hvad mener Du?
Mange Hilsener fra Din
Carl Nielsen

Ihast.

Noter

1. Det drejer sig formodentligt om et tekstforlæg til det længere henne i brevet omtalte korværk »Sønnen« op.18, som Carl Nielsen komponerede 1903-04 efter at have afsluttet »Helios«-ouverturen under Grækenlandsopholdet. Carl Nielsen fik selv ideen til »Sønnen«, og det fremgår af nærværende brev, hvor tæt han på dette tidspunkt knyttede værket sammen med »Helios«-ouverturens idé i en slags skildring af døgnets psykologi. Det har hidtil ikke været oplyst, at Carl Nielsen først har henvendt sig til Julius Lehmann angående et egnet tekstforlæg; da denne åbenbart undslog sig, blev det Johannes Jørgensen, der på Carl Nielsens opfordring udarbejdede teksten.

2. Den i det følgende omtalte koncertouverture »Helios«.
3. Richard Wagners musikdrama »Siegfried«, 2. del af »Nibelungens Ring«, havde premiere d. 22.4. 1903 på Det kgl. Teater i Julius Lehmanns iscenesættelse og oversat af Einar Christiansen.
4. Carl Niensens opera »Saul og David« med tekst af Einar Christiansen opførtes første gang d. 28.11. 1902 på Det kgl. Teater i Julius Lehmanns instruktion; i sæsonen 1904-05 opførtes den to gange (d. 8. og 14.12.), og det er antagelig denne genoptagelse af operaen, som drøftelserne angår.
5. Einar Christiansen var kst. direktør for Det kgl. Teater 1899-1909, 1908-09 tillige kst. teaterchef.
6. D. 9.2. 1908 opførtes C.F.E. Hornemans såkaldte »satyrspil« »Kampen med Muserne« på Det kgl. Teater i Frederik Rungs musikalske indstudering og med Julius Lehmann som iscenesætter. Teksten var en bearbejdelse af Karl Gjellerups antikke tragedie af samme navn om Thamyris og med et forspil til tekst af P.A. Rosenberg.
7. Sommeren 1907 foretog Carl Nielsen en fodtur i Schweiz sammen med Julius Lehmann og litteraturforskeren Vilh. Andersen, dvs. trekløveret fra operaen »Maskarade«: komponist, iscenesætter og tekstdigter.
8. Filologen og folkemindeforskeren Axel Olrik og hans hustru Sofie, f. Hasselquist, var nære venner af Carl Nielsen og hans familie.
9. Vilh. Andersen.
10. Dvs. fra operaen »Maskarade«, som i sæsonen 1907-08 opførtes fem gange på Det kgl. Teater.
11. Muligvis dr.phil. Frederik Poulsen, som Carl Nielsen havde lært at kende under Grækenlandsopholdet i 1903.
12. Carl Nielsen ansattes som 2. kapelmester ved Det kgl. Teater pr. 1.7. 1908. Med »grevnen« menes antagelig den daværende teaterchef Chr. C. S. Danneberg-Samsøe.
13. Maleren Oluf Hartmann, søn af komponisten Emil Hartmann og svoger til Julius Lehmann. Til Oluf Hartmanns begravelse et halvt år senere komponerede Carl Nielsen »Ved en ung Kunstners Baare« for strygekvintet.
14. Antagelig bankierfamilien Mendelssohn, som på den tid indtog en fremtrædende plads i Berlins handels- og kulturliv.
15. Hermann Diels (1848-1922), tysk klassisk filolog og professor ved universitetet i Berlin fra 1882.
16. Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff (1848-1931), tysk klassisk filolog og professor ved universitetet i Berlin 1897-1922.
17. Opera af Eugen d'Albert (1864-1932), der fik sin førsteopførelse i Prag 1903 og spillede med stor succes i Berlin fra oktober 1907. 1909 kom den op på Det kgl. Teater med titlen »Dalen«, oversat og iscenesat af Julius Lehmann.
18. Opera af d'Albert, der opførtes første gang 1900 i Berlin og 1904 på Det kgl. Teater i Julius Lehmanns iscenesættelse.
19. Her og i det følgende hvor der er angivet [...] eller [...], er skriftbilledet så utydeligt eller så udvisket, at læsningen af ord eller dele af ord enten er umulig eller også højst usikker.
20. Karl Mantzius, der debuterede som skuespiller på Det kgl. Teater 1883, var – bortset fra en enkelt sæson ved Dagmarteatret – knyttet til Det kgl. Teater til 1913, fra 1909 som direktør.
21. Operasangerinde, knyttet til Det kgl. Teater 1896-1910 og 1913-26, kgl. kammersangerinde 1907; hun sang Pernille ved premieren på »Maskarade« d. 11.11. 1906.
22. Tiden er Carl Niensens første sæson som kapelmester ved Det kgl. Teater, hvor han blev udsat for megen kritik og blev angrebet for manglende evner til at lede Kapellet.
23. Det drejer sig antagelig om Julius Lehmanns utrykte universitetsafhandling i tysk fra 1884: »Hvilket Kendskab har Goethe haft til den ældre tyske Litteratur (indtil 1600), og hvilke Spor har det sat sig i hans Skrifter«.

24. Herman Grimm: *Goethe*. Vorlesungen gehalten an der Kgl. Universität zu Berlin. I-II. Berlin 1877 (flere senere udgaver); G.H. Lewes: *The Life and Works of Goethe*. I-II. London 1855 (også i tysk oversættelse); P. Hansen og Raphael Meyer: *Goethe, hans Liv og Værker*. En Skildring efter nye Kilder. København/Kristiania 1906.
25. 1. kapelmester ved Det kgl. Teater fra 1.7. 1908 til sin død 22.1. 1914.
26. »Saul og David« genoptoges d. 6. og 11.12. 1912 på Det kgl. Teater i nyindstudering ved Helge Nissen.
27. J.P.E. Hartmanns opera med tekst af H.C. Andersen, der opførtes første gang d. 12.5. 1846, var også på Carl Nielsens tid en af de mest spillede danske operaer.
28. Carl Nielsen og Julius Lehmann blev sommeren 1911 inviteret til at besøge søstrene Nina Grieg, Griegs enke, og Toni Hagerup på »Trollhaugen« udenfor Bergen, se Julius Lehmanns kronik i *Nationaltidende* d. 21.11. 1925, »Sommer paa Trollhaugen«.
29. Symfoni nr. 3 op. 27, »Sinfonia espansiva«, der blev færdigkomponeret 1911.
30. På denne tid kom det til en konflikt mellem Julius Lehmann og Det kgl. Teater; den førte til, at Lehmann fratrådte som instruktør pr. 31.8. 1912, men han vendte tilbage igen fra 1.7. 1914. Konflikten medførte åbenbart også en krise i forholdet mellem Lehmann og Carl Nielsen, men af et brev med invitation fra Lehmann til Carl Nielsen fra oktober 1912 (Carl Nielsen-arkivet, Det kgl. Bibliotek) synes det at fremgå, at de venskabelige forbindelser var genoprettet.
31. Malerinden og billedhuggerinden Agnes Lunn var siden studieårene veninde med Carl Nielsens hustru Anne Marie, f. Brodersen, og hørte til familiens nærmeste vennekreds.
32. Det »lille« klaverværk er antagelig chaconnen op. 32, komponeret 1916 og udkommet året efter. Carl Nielsens »Tema med Variationer« for klaver op. 40, komponeret 1916, uropførtes d. 29.11. 1917 af Alexander Stoffregen, men udkom først 1920.
33. Skuespiller, direktør og instruktør (1903-4, 1914-22) ved Det kgl. Teater.
34. D. 17.5. 1918 kom »Maskarade« op igen på Det kgl. Teater i nyindstudering ved Julius Lehmann. Ved den lejlighed debuterede Ellen Nielsen som Leonore.
35. Carl Nielsen var af Det kgl. Teater blevet bedt om at skrive scenemusikken til Johannes Poulsens nyopsætning af Oehlschlägers »Aladdin«, der havde premiere i to afdelinger, »Thalia« d.15.2. 1919 og »Melpomene« d. 22.2. 1919.
36. Kælenavn for Carl Nielsens yngste datter, malerinden Anne Marie Telmányi.
37. Måske menes skuespilleren Johannes Poulsen.
38. 1922 udsendte forfatteren Børge Janssen en digtsamling med titlen »Det dufter af Lind – sjællandske Sommersvers«. Det er muligvis denne, der hentydes til.